

ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಯೋಗದರ್ಶನ - ೨

ಸಂಸ್ಕಾರ

ಸಮಾಧಿಪಾದದ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕ್ಷಿಪ್ತ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಸ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ: ತಥಾ ಜಾತೀಯಕಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ವೃತ್ತಿಭೇದೇ ಕ್ರಿಯಂತೇ, ಸಂಸ್ಕಾರೈಶ್ಚ ವೃತ್ತಯಃ, ಏವಂ ವೃತ್ತಿ ಸಂಸ್ಕಾರಚಕ್ರಮ್ ಅನಿಶಮ್ ಆವರ್ತತೇ - ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ: ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ಷಿಪ್ತ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಆಯಾ ಸ್ವಭಾವದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ, ಆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ವೃತ್ತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ವೃತ್ತಿ-ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಚಕ್ರವು ಎಡೆಬಿಡದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಏನು? 'ಸಮ್' ಎನ್ನುವುದು ಉಪಸರ್ಗ. 'ಕೃ' ಎನ್ನುವುದು ಧಾತು. ಇದರ ಅರ್ಥ, 'ತಯಾಂ', 'ತರಬೇತಿ' ಎಂದೆಲ್ಲ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವನ್ನು 'ಮುದ್ರೆ' ಅಥವಾ 'ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದದ್ದು' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಳಿದಾಸನ ರಘುವಂಶ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತಿದೆ: ಫಲಾನುಮೇಯಪ್ರಾರಂಭಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಪ್ರಾಕ್ತನಾ ಇವ - ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅವು ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಹಾಗೆ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹವು. ಇದರ ಅರ್ಥ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾನಸಿಕ ವೃತ್ತಿಯೂ ಒಂದು ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತದೆ. ಆ ಬಗೆಯ ಮುದ್ರೆಯೂ ಒಂದು ರೀತಿಯ ವೃತ್ತಿಯೇ. ಅದನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿ ಎನ್ನುವರು. ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರಿವಿಗೆ ಸುಪ್ತ ವಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಡವಳಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಂಸ್ಕಾರವೆನ್ನುವರು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಒಮ್ಮೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಅದರ ಒಂದು ಮಾನಸಿಕ ಮುದ್ರೆಯು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪದಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಾನದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿತ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ, ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒದಗಿ ಬಂದಾಗ, ಆ ಸಂಗ್ರಹಿತ ವೃತ್ತಿಯು (ಸಂಸ್ಕಾರ) ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಬಹುದು. ಆ ಗಾಳಕ್ಕೆ ಅವನು ಬಲಿಯಾಗಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದರೆ, ಅವನು ಅಂತಹುದೇ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅವನ ನೈತಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಜಾಗೃತವಾಗ ದಿದ್ದರೆ, ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂತತಿಯನ್ನು (series) ಬೆಳೆಸಿ ಕೊಂಡೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಅವನ ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣ ವೃತ್ತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳು ಅವು ತೋರ್ಪಡುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳ ಫಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಆತನು

ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಬೇರಾವುದೋ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಇದೊಂದು ವಿಷಚಕ್ರ.

ವಿಭೂತಿ ಪಾದದ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಮೇಲಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಸರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸು ತ್ತಾರೆ: ೧. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಲೇಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಾಸನಾರೂಪ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ೨. ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಅವು ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ.

ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಭೂತಿ ಪಾದದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರವು (ವ್ಯುತ್ಥಾನನಿರೋಧಸಂಸ್ಕಾರಯೋಃ ಅಭಿಭವಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೌ ನಿರೋಧಕ್ಷಣಚಿತ್ತಾನ್ವಯೋ ನಿರೋಧಪರಿಣಾಮಃ) ವ್ಯುತ್ಥಾನ ಮತ್ತು ನಿರೋಧ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬಹುದಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ. ಅವನ್ನು ವ್ಯುತ್ಥಾನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ವ್ಯುತ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ (ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ) ಸಮಾಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಉಳಿದುಕೊಂಡು, ಅವು ಮತ್ತೆ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲವು. ಅವನ್ನು ನಿರೋಧ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಮಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೂ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೇ. ಅವು ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ಮರುಕಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಾತ್ ಪೂರ್ವಜಾತಿಚ್ಛೇದನಮ್ (೩-೧೮) ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ, ನಾವು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಮರುಕಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಅವುಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು. ಇದು ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಸುಖ, ದುಃಖ ಯಾವುದೇ ರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು.

ಕರ್ಮಾಶಯ

ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ 'ಕರ್ಮಾಶಯ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಕರ್ಮಫಲಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. 'ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ' ಅಥವಾ 'ಪುಣ್ಯ-ಅಪುಣ್ಯ' ಗಳ ಸಮೂಹ ವನ್ನೇ ಕರ್ಮಾಶಯವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಈ ಕರ್ಮಾಶಯವು ಅವಿದ್ಯಾ, ಅಸ್ಮಿತಾ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ ಮುಂತಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ

ಒಡಗೂಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಂದೇ. ಕ್ಷೇಶಮೂಲಃ ಕರ್ಮಾಶಯಃ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಜನ್ಯ ವೇದನೀಯಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (೨: ೧೨) ಪತಂಜಲಿಗಳು. ಕ್ಷೇಶಗಳನ್ನೇ ಮೂಲ ಅಥವಾ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಕರ್ಮಾ ಶಯವು, ಇಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ: ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯಿಂದ ಸುಖಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಬಗೆಯ ಲೋಭದಿಂದ ಇತರರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದೋಚುವಂತಹ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೋಹದಿಂದ ಅಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಹಿಂಸೆ, ಕೊಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮವಾಗಲಿ, ಅಧರ್ಮವಾಗಲಿ, ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ಪುಣ್ಯ, ಪಾಪಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಕಾಣದಿರುವ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅದು ಆಗಲೇ ಬೇಕು. ಈ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಜನ್ಮವೆತ್ತಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ; ಅದಲ್ಲದೆ, ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಆಯುಸ್ಸು ಇರಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ; ಫಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅದರ ಅನುಭವದ ತೀವ್ರತೆಯೂ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಾತಿ, ಆಯು, ಭೋಗ ಎಂದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಬ್ಬನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ, ಆ ಪಾಪಕೃತ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಆಯುಸ್ಸು ಕೂಡ ಅವಶ್ಯಕವಾಗು ತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಪಾಪಕೃತ್ಯದ ತೀವ್ರತೆಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲದ ತೀವ್ರತೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಜಾತಿ-ಆಯು-ಭೋಗಗಳ ಮೂಲಕ ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳೆಂಬ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೇ ವಿಪಾಕ ಎಂದು ಪತಂಜಲಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಯೋಗಿಗೆ ವಿಷಯ ಸುಖವೂ ದುಃಖದಂತೆಯೇ ತ್ಯಾಜ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯಫಲ ಗಳಾಗಲಿ, ಅಪುಣ್ಯಫಲಗಳಾಗಲಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕೂಡ ಪರಿಣಾಮ, ತಾಪ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತವೆ. ಇವು ಮೂರೂ ದುಃಖದಾಯಕಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ದುಃಖಮೇವ ಸರ್ವಂ ವಿವೇಕಿನಃ-ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅನುಭವಗಳೂ ವಿವೇಕಿಗೆ ದುಃಖವೆಂಬಂತೆಯೇ ತೋರುತ್ತವೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಭೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವುದರಿಂದ ತೃಪ್ತೆ ಯನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳುವಂತೆ, ಭೋಗಾಭ್ಯಾಸಮ್ ಅನು ವಿವರ್ಧಂತೇ ರಾಗಾಃ - ಭೋಗಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ರಾಗ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸುಖವನ್ನು

ಅರಸುವವನು ದುಃಖಕೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಪರಿಣಾಮ ದುಃಖ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮನುಷ್ಯನು ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ರಾಗ ದಿಂದ ಕರ್ಮಾಶಯವು ಅಂದರೆ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಫಲ - ಈ ಸಂತತಿಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದುಃಖವನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಾಶಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಗಳಾದ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಾಶಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪುಣ್ಯ, ಅಪುಣ್ಯ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಲೋಭ, ಮೋಹ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಕರ್ಮಸಂತತಿಗೆ ಪೋಷಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನೇ ತಾಪದುಃಖವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸುಖದ ಅನುಭವದಿಂದ ಸುಖದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮನಸ್ಸಿ ನಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತವೆ; ದುಃಖದ ಅನುಭವದಿಂದ ದುಃಖದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಲೋಭ, ಮೋಹಗಳಿಂದಲೂ ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕರ್ಮಾಶಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಲೇ ಹೋಗಿ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ದುಃಖ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಸನಾ

'ವಾಸ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ವೃತ್ತತಿಯಾದ ಈ ಪದವು 'ಇರುವುದು', 'ವಾಸಿಸುವುದು' ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪದವನ್ನು ಯೋಗಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಎರಡು ಬಾರಿ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೈವಲ್ಯ ಪಾದದ ೮ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (ತತ್ಸತ್ತ್ವದ್ವಿಪಾಕ-ಅನುಗುಣಾನಾಮೇವ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಾಸನಾನಾಮ್) ಕರ್ಮಗಳ ವಿಪಾಕ ಅಥವಾ ಫಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಾಸನೆಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ಮವು ತನ್ನ ಫಲವನ್ನು ನೀಡಿದಾಗ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು 'ಸಂಸ್ಕಾರ' ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಆ ಮುದ್ರೆ ಗಳೂ ವೃತ್ತಿರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು, ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಮೇಲೆ ಬರಲು ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕ್ಷೇಶಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು 'ಕರ್ಮಾಶಯ' ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮಾಶಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ, ಜಾತಿ, ಆಯುಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳೆಂಬ ವಿಪಾಕ ಅಥವಾ ಫಲಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ತ್ತವೆ. ಈ ವಿಪಾಕ ಅಥವಾ ಫಲಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ 'ವಾಸನಾ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸನೆಗಳು ಕರ್ಮಾಶಯ ದಂತೆ, ಜಾತಿ, ಆಯುಸ್ಸು ಮತ್ತು ಭೋಗ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು

ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಸ್ವತೀಹೇತವಾಃ ತಾಃ ವಾಸನಾಃ - ವಾಸನಾ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವಿಪಾಕಗಳ ಸ್ವತೀಯನ್ನು ಭರಿಸಿರುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೇ ವಾಸನಾ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಕರ್ಮಾಶಯವು ಫಲವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಫಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪ ವಾದ ವಾಸನೆಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಜ್ಞಾತ-ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗಗಳು

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಂಗದ ಸುಪ್ತ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗದ (unconscious) ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಮುಂತಾದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಾನವನ 'ಅಹಂ' ಅದರ ಒತ್ತಡವನ್ನು ತಾಳದಾದಾಗ, ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನ 'ಅಹಂ' ನ ಭಾಗವನ್ನು ಫ್ರಾಯ್ಡ್ 'ಇದ್' (Id) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. 'ಇದ್' ಎನ್ನುವುದು ಅಜ್ಞಾತ ಅಂತರಂಗದ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ನೈತಿಕ ಸಂವೇದನೆಗಳು ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ, ಜ್ಞಾತ ಭಾಗವಾದ 'ಅಹಂ' ತನ್ನ ಪರಿಧಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗ ವಾದ 'ಇದ್'ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಆಗ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಸುಸ್ಥಿರತೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಾನಸಿಕ ರೋಗಿಗಳ ಅಜ್ಞಾತ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೊರ ಗಳೆಯಲು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಆ ರೋಗಿಯ 'ಅಹಂ'ನ ಪರಿಧಿಯೊಳಗೆ ತರಲು ಮನೋವಿಶ್ಲೇಷಣಾಕಾರರು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೆಂದರೆ ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ (Carl Jung). ಅವನು ಅನೇಕ ಮಾನಸಿಕ ರೋಗಿಗಳ ಕನಸುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, "ಕನಸೆಂಬುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾನವನ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನ ಹೇಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ" (The dream is specifically the utterance of the unconscious) ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಕಾರ, ಮನಸ್ಸಿನ ಜ್ಞಾತ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗಗಳ ನಡುವಣ ಸಂಬಂಧವು ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವೇ ಹೊರತು, ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವಂತೆ, ವಿರೋಧಾತ್ಮಕವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ ಮನಸ್ಸಿನ ಜ್ಞಾತ ಭಾಗವು (conscious) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾನವನ ಆಶೆಗಳು ಮತ್ತು ಭಯದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾತ ಭಾಗವು ಬಹುತೇಕ ಜ್ಞಾತಭಾಗದ ಆ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಜೀವಂತ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರು ವಾಗಲೇ ನಾವು ಅವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಬಹುಪಾಲು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಆಸೆಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಗೊತ್ತೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರೋವರದ ಆಳದಿಂದ ಒಂದು ಗುಳ್ಳೆ ಏಳುತ್ತಿರುವಾಗ ನಾವು ಅದನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ..... ಆಸೆಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಅದರ ಮೂಲವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಬೀಜವನ್ನು ನಾವು ದಹಿಸಬಲ್ಲೆವು. -ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ

ಹಾಗಾದರೆ, ಜ್ಞಾತ ಸ್ಥಿತಿಯ ಯಾವ ಮನೋಭಾವನೆಯು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಜ್ಞಾತ ಭಾವನೆಯ ಪೂರಕ ಅಂಶವಾಗಿ ಬಲ್ಲುದು? ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮನೋ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾಕಾರರು ಮಾಡುವುದು. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮನೋ ರೋಗಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಕೀರ್ಣ ಹಂದರಗಳನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿ, ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಜ್ಞಾತ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾತ ಮಾನಸಿಕ ಭಾಗಗಳ ನಡುವೆ ಸಂಪರ್ಕ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದೇ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನೋವಿಶ್ಲೇಷಣಾಕಾರರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರತಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ಕನಸುಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಉಪಯೋಗಕರವಾಗು ತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಿಗ್ಮಂಡ್ ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಮಾನವನ ಅಜ್ಞಾತಭಾಗವನ್ನು ನೈತಿಕತೆ ಯನ್ನು 'ಅಹಂ' ನ ಮೇಲೆ ಸತತವೂ ಹೇರಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವ ದಾನವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಯಜಮಾನನೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ ನೈತಿಕತೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತವು ತಟಸ್ಥವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವಾಗ ಜ್ಞಾತ ಮನೋಭಾವನೆಯು ವಾಸ್ತವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯಕವಾಗು ವುದೋ, ಆಗ ಮಾತ್ರ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುವ ಸಂಭವ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅಜ್ಞಾತವು ನಮಗೆ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಾವಾಗ ಮನೋರೋಗಿಯು ಹಿಂದೆ ಯಾವುದು ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದು, ಈಗ ಜ್ಞಾತವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂತಹ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಆ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯ ಗಳೂ ಕೂಡ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ನಾವು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಯ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಇಂದಿಗೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದ ಅವು ಇಂದು ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ನಮ್ಮ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಉಂಟಾಗಿ

ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿಯು ಅಪಾರವಾದುದು, ಅನಂತವಾದುದು. ಆದರೆ, ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರವಹಿಸುವ ಮಾರ್ಗಗಳು, ಹತಾಶೆ, ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಕಳವಳ, ಭಯ, ಪಾಪಪ್ರಜ್ಞೆ, ದ್ವೇಷ, ಬಹುಕಾಲದ ಕೋಪ ಮುಂತಾದ ಅನಗತ್ಯ ಭಾವನೆಗಳೆಂಬ ತಡೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾತ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾತ ಭಾಗಗಳ ನಡುವಣ ಕಾಲುವೆಗಳ ತಡೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡು, ಸದೃಢಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಅಜ್ಞಾತದ ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. - ಡಾ. ಸ್ಮಿಲೆ ಬ್ಲಾಂಟನ್

ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ ಸೂಚಿಸುವ ಪರಿಹಾರವೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಗಳ ಹಂದರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಅವುಗಳು ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಅವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೇಳವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾದರೆ, ಬಾಲ್ಯದ ಭಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು.

ನಾವು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಅದುಮಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಕಾಗಲ್ಲ, ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಾರ್ಲ್ ಯೂಂಗ್ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ಆ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾತ ಆವರಣದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತದ ಆವರಣಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಮಗೆ ಬೇಡದ ಅಥವಾ ನಾವು ಭಯಪಡುವ ಅಂತಹ ಭಾವನೆಗಳು ಅಜ್ಞಾತದ ಆವರಣದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಜ್ಞಾತ ಆವರಣಕ್ಕೆ ನುಸುಳಿ ಬರುವ ಸಂಭವ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೂ ಇದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು). ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ ಪರಿಧಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾತದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅವುಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಕ್ಷೀಣಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ತನೂಕರಣ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಯೋಗವು ಕೇವಲ ಕ್ಷಿಪ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ

ಕ್ಷೀಣವನ್ನಾಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೇ ಮೊದಲಾಗಿ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸು) ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕ್ಷೀಣವನ್ನಾಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ತನೂಕರಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಧನ ಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಧಿಭಾವನಾರ್ಥಃ ಕ್ಷೇಶತನೂಕರಣಾರ್ಥಶ್ಚ - ಕ್ರಿಯಾಯೋಗವು ಸಮಾಧಿಯ ಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇಶಗಳನ್ನು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಕ್ಷೀಣವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳು, ಮತ್ತೆ ಮೊಳೆಯಲೂ ಬಹುದು. ಸಾಧಕನು ಸಾಧನಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತ ಹೋದಂತೆಲ್ಲ, ಮುಂದಿನ ಪ್ರಜ್ಞಾಹಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಅವುಗಳನ್ನೂ ಕ್ಷೀಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಉನ್ನತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾಹಂತಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತಾನೆ. ಕಡೆಗೆ, ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಕೂಡ, ಬೀಜವನ್ನು ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟು, ಅವು ಮತ್ತೆ ಮರುಕಳಿಸದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪರಮ ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಹಂತಗಳನ್ನು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ, ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಲ್ಲ ಮಾನಸಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳ ನಾಶದ ಮೂಲಕ ಕೈವಲ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆಯಂತಹ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಷೇಶಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಜ್ಞಾತ ಸಂಸ್ಕಾರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು, ಜ್ಞಾತದ ಪರಿಧಿಗೆ ತಂದು, ಮನುಷ್ಯನ 'ಅಹಂ' ಅದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಹೊಂದುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಜ್ಞಾತ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಭುತ್ವವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಮಾನವನ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಅಂಗವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದುವರೆಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದವು. ಆದರೆ ಯೋಗಃ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ನಿರೋಧಃ - ಯೋಗವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಮಾನಸಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳ ನಿರೋಧ. ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೇವಲ ತಾತ್ವಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರದೆ, ಅನುಷ್ಠಾನ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲೆಂದೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವು ಚಿತ್ತದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳು ತರುವ ಕ್ಷೇಶಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಾಧಕನು, ಬಾಹ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡು, ಚಿತ್ತದ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಲೆನ್ನುವುದೇ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರ ಆಶಯವಾಗಿದೆ.